

Las jako miejsce odpoczynku, rekreacji oraz edukacji

Jakub Kośmider, Magdalena Greczuk

Jedną z przypisywanych ekosystemowi leśnemu funkcji jest funkcja społeczna lasu. Ma ona na celu stworzenie odpowiednich warunków zarówno zdrowotnych jak i rekreacyjnych, sprzyja tworzeniu nowych urządzeń związanych z inżynieryjnym zagospodarowaniem lasu, a poza tym wspiera oraz wzbogaca rozwój oświaty, nauki i kultury, a przede wszystkim edukacji leśnej. W badaniach ankietowych, które przeprowadzono na terenie Polesia Podlaskiego w 2009 roku wśród uczniów V i VI klas ukazano jak postrzegany jest las oczami ucznia i jaką według niego pełni funkcję.

Las traktowany jest jako niezwykle bogate środowisko umożliwiające rozwój poznawczy oraz sensoryczny człowieka, a przede wszystkim dziecka. Według Kozłowskiej-Rajewicz, Basińskiej, Kęsickiej, Berlińskiej (2008), niezliczona ilość dźwięków, zapachów, kolorów, gatunków roślin zwierząt i grzybów, jakich uczeń może doświadczać w lesie, działa na jego wyobraźnię i sprawia, że poziom pobudzenia emocjonalnego jest dużo wyższy w lesie, niż w szkole, zaś możliwości percepcji i zapamiętywania dużo większe. Ekosystem leśny podczas tak zwanej „wycieczki do lasu” staje się miejscem, a nie celem prowadzonej edukacji przyrodniczo-leśnej.

Las według ustawy o lasach z 28 września 1991 roku jest gruntem o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokrytym roślinnością leśną (uprawami leśnymi) – drzewami i krzewami oraz runem leśnym – lub przejściowo jej pozbawionym. W sensie prawnym do lasu należą także grunty związane z gospodarką leśną, zajęte pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziały przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywane na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

Jaroszewicz (2007) w swojej pracy „Różnorodność biologiczna Lasów Polski”, przytacza definicję lasu wg J. Karpińskiego, która mówi, że jest to dynamiczny twór przyrody, w którym są zespolone w niepodzielną całość układem zależności, powiązań i wzajemnych wpływów: określona roślinność z przeważającym udziałem form drzewiastych, związanych z nim zwierzętami oraz wykorzystywane przez rośliny i zwierzęta podłoże geologiczne, gleba, woda i klimat.

Szujeccki (2005) stwierdza, że las dla narodu jest czymś niezastąpionym. W historii dziejów ludzkości las był i pozostanie na zawsze obiektem wielkiego zainteresowania człowieka. Na przestrzeni wieków spojrzenie na funkcje ekosystemów leśnych zmieniały się stosownie do najbardziej odczuwalnych potrzeb człowieka. Zawsze jednak wszelkie działania człowieka zmierzały do podporządkowania sobie tego jednego z najpiękniejszych elementów środowiska naturalnego. Od wielu tysięcy lat człowiek korzystał z lasu, pozyskując drewno, polując na zwierzęta, zbierając plody runa leśnego. Las chroni, żywi, jest niewyczerpanym magazynem wszelkiego dobra. W czasach nam współczesnych wśród walorów lasu, sprowadzanych jeszcze 20-30 lat temu głównie do funkcji produkcyjnych, coraz częściej wymienia się jego funkcje ekologiczne i społeczne. Las służy człowiekowi przez sam fakt, że jest, niezależnie od jego dodatkowych, łatwych do oszacowania walorów materialnych. Jest gwarantem zachowania bioróżnorodności świata roślin i zwierząt. (...) Obecność lasu bardzo pozytywnie wpływa na inne ekosystemy, np. na pola uprawne. Można zaryzykować nawet stwierdzenie,

że w perspektywie najbliższych lat miernikiem rozwoju cywilizacji nie będzie określona produkcja dóbr technicznych, ale jakość wody, powietrza, naturalność środowiska oraz procent powierzchni leśnej. Las przy tym wszystkim jest bardzo urokliwy. Bez jego obecności nie podziwialibyśmy piękna Mazur, Bieszczadów, Tatr (Borecki 2007).

Lasy w Polsce zajmują 29,2% terytorium kraju i rosną na obszarze 9,1 mln ha. Zdecydowana większość to lasy państwowe, z czego prawie 7,6 mln ha zarządzana jest przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (Lasy Państwowe w liczbach 2011). Na terenie Polski lasów wciąż przybywa. Lasy to nie tylko liczby to największe dobro przyrodnicze i społeczne, a ich stan i przyszłość zależy od społecznej akceptacji zrównoważonego rozwoju. Lasom przypisuje się różnorakie funkcje w sposób naturalny lub też za pomocą działań gospodarki leśnej.

Od dawien dawna las kojarzony był jako miejsce odpoczynku. To właśnie, tu odnajdujemy spokój, ciszę oraz harmonię. Każdy stara się zaplanować swój wolny czas jak najlepiej tylko potrafi, aby wykorzystać moment oderwania się od natłoku codziennych obowiązków. Wypoczynek, który planujemy, chcemy spędzić jak najefektywniej. Łono natury to miejsce gdzie panuje cisza, słychać śpiew ptaków, a my możemy się tym wszystkim delektować. To moment kontaktu z przyrodą, przebywanie w miejscach, gdzie występują ciekawe przyrodniczo obiekty, takie jak np. drzewa pomnikowe czy rezerwaty przyrody. Dodaje to atrakcyjności odwiedzanemu miejscu i zachęca do lepszego poznania. Możemy mówić o spędzaniu czasu w sposób bierny lub też aktywny. Poza standardowym odpoczynkiem czyli np. spacerami po lesie, leżakowaniem, możemy jeździć na rowerze, uprawiać różnego rodzaju sporty, jak również zbierać grzyby czy inne płody runa leśnego. Rekreacyjne udostępnienie ekosystemu leśnego dla społeczeństwa jest bardzo ważnym aspektem związanym z przystosowaniem danego miejsca, do odpoczynku. Mówiąc o zagospodarowaniu rekreacyjnym danego miejsca mamy na myśli szlaki, ścieżki spacerowe, polany piknikowe, punkty obserwacyjne oraz urządzenia wyposażenia rekreacyjnego w postaci ławek czy też zadaszeń (Pieńkos 1997). Infrastruktura techniczna proponowana przez Lasy Państwowe, jak również przez parki narodowe czy krajobrazowe jest niezwykle bogata i daje wiele możliwości zarówno rekreacyjnych jak i dydaktycznych. Dużym zainteresowaniem obecnie cieszą się tzw. „ścieżki zdrowia” (fot. 1.) oraz „ogrody zmysłów”, umożliwiające poznanie przyrody za pomocą słuchu, wzroku a przede wszystkim dotyku, smaku oraz zapachu. Przejście po takich obiektach stwarza możliwość dobrej zabawy, a jednocześnie daje sposobność zweryfikowania odwiedzającemu otaczającej go środowiska.

Fot. 1. „Ścieżka zdrowia”
Photo 1. “The fitness path”

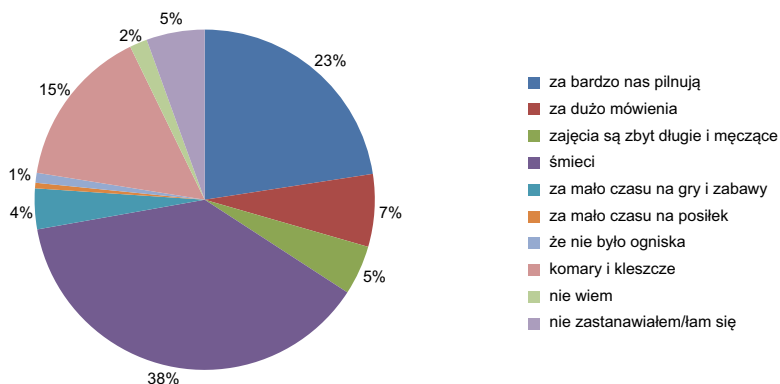
Podczas korzystania ze wspólnego dobra, jakim jest ekosystem leśny, nie możemy zapomnieć o pozostawieniu „go” w takim stanie, w jakim „go” zastaliśmy. Bardzo często zdarza się, że tereny odwiedzane przez turystów bądź osoby przyjeżdżające na weekend pozostawiają las w bardzo złym stanie, zostawiając duże ilości śmieci. Problem ten jest nieustającą udręką leśników, władz gmin oraz miast, które zwracają się z komunikatami do odwiedzających, aby szanowali środowisko leśne i pozostawiali je w takim stanie, w jakim je zastali. Podejmowanie różnego rodzaju akcji, mających na celu zapobiegnięcie takiemu biegowi wydarzeń nie zawsze przynosi oczekiwane skutki.

Poza wypoczynkiem i rekreacją las to również miejsce edukacji. Od momentu rozwoju edukacji przyrodniczo-leśnej istnieje duże zainteresowanie środowiskiem leśnym, jego zasobami oraz możliwościami jakie stwarza ekosystem leśny. Najlicniejszą grupą zainteresowaną lasem są uczniowie szkół podstawowych w wieku 7-12 lat. Około 807 tys. osób (Raport 2011) bierze udział w różnego rodzaju zajęciach dydaktycznych. Przyjazd do lasu w przypadku szkół ma zazwyczaj charakter lekcji terenowych. Zmiana otoczenia działa na ucznia pobudzająco, zwiększając jednocześnie jego możliwości zapamiętywania oraz percepcji. Większość pedagogów stara się przynajmniej raz do roku uczestniczyć z młodzieżą w zajęciach umożliwiających kontakt z przyrodą. Lekcja zastąpiona wyjazdem do lasu nie dla wszystkich z założenia oznacza zdobywanie informacji w terenie. Bardzo często jest to czas tzw. „wycieczki na łono natury” (Chrzanowski 2009). Leśnik prowadzący zajęcia w terenie podczas kilkugodzinnego spotkania nie jest w stanie przekazać większości zaplanowanych wcześniej zagadnień, ale także i młodzi odbiorcy nie są w stanie wytrwać całego wyjazdu w skupieniu.

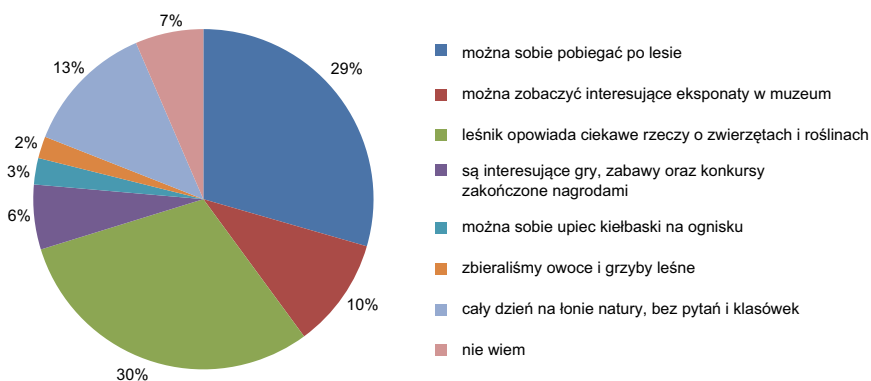
W 2009 roku przeprowadzono badania ankietowe wśród uczniów szkół podstawowych klas V-VI na terenie Polesia Podlaskiego. Określono stopień wymagań oraz oczekiwań w zakresie realizowanej edukacji leśnej. 957 uczniów udzieliło odpowiedzi na zadane pytania, zarówno typu otwartego jak i zamkniętego umieszczone w ankiecie. Piąto- i szóstoklasiści z terenu nadleśnictw RDLP w Lublinie, zapytani, co nie podoba im się podczas wyprawy do lasu, udzielali najczęściej następujących odpowiedzi: śmieci (38%), komary i kleszce (15%), zbyt długie i męczące zajęcia (5%) nadgorliwość opiekunów (23%) (ryc. 1).

Ostatnia odpowiedź na zadane pytanie zwraca uwagę na fakt, że czas pobytu w lesie jest raczej czasem odpoczynku, zabawy czy po prostu wybiegania się przez dzieci, nie zaś momentem, w którym uczeń ma za zadanie opanować informacje przedłożone przez prelegenta. Potwierdzają to odpowiedzi na kolejne pytanie skierowane do tych samych odbiorców, co według nich wzbudza największe zainteresowanie, co im się podoba podczas leśnych lekcji (ryc. 2).

Okazuje się, że poza ciekawostkami z życia roślin i zwierząt, o których opowiada leśnik (30%), wyjazd do lasu to również czas, kiedy „można sobie pobiegać po lesie” (29%) (ryc. 3). Takie podejście do realizowanych wyjazdów, stawia nie lada wyzwanie przed liderami edukacji leśnej jak i przed samymi nauczycielami. Scenariusze zajęć powinny bowiem przewidywać czas na „pobieganie po lesie”, jak i na naukę. Las bowiem w takim ujęciu staje się miejscem, a nie celem prowadzonych działań edukacyjnych. Dzięki jego bogactwu możemy w sposób „montesoriański” ukazywać jego piękno oraz kształtować postawę godną naśladowania, a w momencie kiedy po „wybieganiu się”, uczeń ma „chęć oddać się” nauce i wzbogacić się o informacje dotyczące lasu, edukator daje mu taką możliwość. Las bowiem stanowi przestrzeń, w której każda zainteresowana osoba znajdzie coś ciekawego dla siebie. Stwarza on sposobność poprowadzenia szerokiej gamy zajęć z wykorzystaniem najbliższego otoczenia.

Ryc. 1. Wyniki odpowiedzi uczniów na pytanie: Co nie podoba Ci się podczas wyprawy do lasu?
Fig. 1. The results of students' answers to the question: What do you not like during the trip to the forest?

Ryc. 2. Wyniki odpowiedzi uczniów na pytanie: Co podoba Ci się na zajęciach z edukacji leśnej?
Fig. 2. The results of students' answers to the question: What do you like on the forest education classes?

Summary: Forest as a place for rest, recreation and education. Social effect is one of the functions attributed to the forest ecosystem. It is aimed at creating proper health-oriented and recreational conditions. It also favours the development of new technical devices indispensable for forest engineering. Moreover, social impact of forests supports and enriches the development of education, science and culture and, above all, forest education.

In surveys by questionnaires carried out in the area of Polesie Podlaskie in 2009, among school children attending the fifth and sixth forms, it was demonstrated how the forest is perceived by the children and what role it plays in their opinion.

Keywords: rest, recreation in forests, forest education

Literatura

- Borecki T. 2011. Las a człowiek. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 29 (2): 11-24.
- Chrzanowski T. 2009. Edukacja leśna społeczeństwa w Lasach Państwowych – jak jest, jaka może być, Postępy techniki w leśnictwie zeszyt 105. Wydawnictwo Świat. Warszawa, str. 13-20.
- Jaroszewicz B. 2007. Różnorodność biologiczna Lasów Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa. tom 108. nr 7-9, str. 216-221.
- Pieńkos K. 1997. Problemy inżynierskiego zagospodarowania lasów do celów rekreacji. Konferencja naukowo – techniczna. Urządzanie lasu podstawą zrównoważonej gospodarki leśnej. Fundacja Rozwój SGGW. Warszawa.
- Majewicz-Kozłowska A., Basińska A., Berlińska A., Kęsicka H. 2008. Metody i formy pracy w edukacji przyrodniczo-leśnej. W: Edukacja przyrodniczo-leśna, D. J. Gwiazdowicz. Poznań. 2008. Oficyna Wydawnicza GMP.
- Lasy Państwowe w liczbach 2011. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych. Warszawa.
- Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2011. 2012. Edukacja Leśna. Warszawa.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. D.U. Nr 1991.101.444 (z późn.zm.).

Jakub Kośmider, Magdalena Greczuk

Samodzielny Zakład Zoologii Leśnej i Łowiectwa,

Katedra Ochrony Lasu i Ekologii,

Wydział Leśny SGGW

jakub.kosmider@wl.sggw.pl, magdalena.greczuk@gmail.com